

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ค่านิยมทางพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในช่วงชั้นที่ 3 ในด้านเนื้อหาและวิธีการ จัดการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้าน พระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 13 ท่าน กลุ่มที่ 2 เป็น ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 117 คน กลุ่มที่ 3 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและ การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาจำนวน 10 ท่าน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 3 ได้มาจากการเลือกอย่างเจาะจง สำหรับกลุ่มที่ 2 ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชุด คือ ชุดที่ 1 เป็นแบบสอบถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญด้าน พระพุทธศาสนา ครอบคลุมคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการจัดการเรียน การสอนเพื่อพัฒนา ค่านิยมทางพุทธศาสนา 9 ประการ ตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] ได้แก่ ด้านการให้ทาน ด้านความเมตตากรุณา ด้านความสันโดษ ด้านความไม่ ประมาท ด้านการพึ่งตน ด้านการใช้ปัญญา ด้านการฝึกตน ด้านการเห็นคุณค่าชีวิต และ ด้านความเป็นอิสระไม่ยึดติด ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตั้งแต่ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วนำเนื้อหามาจำแนกตามค่านิยม ทางพุทธศาสนาทั้ง 9 ประการ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่าเนื้อหามีความเหมาะสมมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) มากกว่า 3.56 ขึ้นไป และแบบสอบถามปลายเปิด (Open-end) เพื่อเป็นข้อมูลใน การสร้างแบบสอบถามชุดที่ 2 สำหรับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาทำการประเมินความเหมาะสม ของเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนากับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่ามีความ เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการพัฒนา ค่านิยมทางพุทธศาสนา มากน้อยเพียงไร ซึ่งแบบสอบถาม ชุดที่ 2 นั้นเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัด การเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ค่านิยมทางพุทธ ศาสนา ครอบคลุมคำถามเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ การสร้างบรรยากาศในการเรียนการ สอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล การ เรียนการสอน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยพิจารณา จากวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมาก ซึ่งมี ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) มากกว่า 3.56 ขึ้นไป เพื่อนำมาสร้างแบบสอบถามชุดที่ 3 นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ

ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาทำการประเมินการจัดการเรียนการสอนว่ามีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาไม่น้อยเพียงใด

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การแจกแจงความถี่ การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง ส่วนแบบสอบถามปลายเปิดผู้วิจัยนำมารวบรวมสรุปเป็นความเรียง

สรุปผลการวิจัย

1. เนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ที่ผ่านเกณฑ์การประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา มีดังนี้

1.1 ด้านการให้ทาน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาเรื่อง อนาถบิณฑิกะ และนางวิสาขา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตเรื่อง สุโข ปุณฺณสุตฺต อุจฺจโย-การสังสมบุญย่อมนำสุขมาให้ ศาสนพิธีเรื่อง การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร-สิ่งของที่ควรถวาย-และสิ่งของต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายสังฆทาน-เครื่องสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม-เครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน-การทอดผ้าป่า

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ 10 ศาสนพิธีเรื่อง ข้อปฏิบัติในวันเสด็จพระ-การถวายข้าวพระพุทธ-การถวายเครื่องไทยธรรม-การกรวดน้ำ

1.2 ด้านความเมตตากรุณา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการและเจริญปัญญาเรื่อง สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา

1.3 ด้านความสันโดษ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาเรื่อง พระมหากัสสปะ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับชาดกเรื่อง มิตตวินทุกชาดก

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับชาดกเรื่อง สุวัณณหังสชาดก

1.4 ด้านความไม่ประมาท

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนเทวทูต 4 พุทธศาสนสุภาษิตเรื่อง อุตตนา โจทยุตตนา-จงเตือนตนด้วยตน เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎกเรื่อง อภินนปัจจเวกขณ 5

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ไตรลักษณ์ พุทธศาสนสุภาษิตเรื่อง ปมาโร มจฺจุโน ปทํ-ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย

1.5 ด้านการพึ่งตน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตเรื่อง อุตตนา โจทยุตตนา-จงเตือนตนด้วยตน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง มงคล 38 เกี่ยวกับมีศิลปวิทยา

1.6 ด้านการใช้ปัญญา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง โภคัล 3 พุทธศาสนสุภาษิตเรื่อง นิสมฺม กรณํ เสยฺโย-ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ การบริหารจัดการ และเจริญปัญญาเรื่อง พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และวิธีคิดแบบคุณ-โทษและทางออก

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาเรื่อง พระสารีบุตร การบริหารจัดการและเจริญปัญญาเรื่อง พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ปัญญา 3 พุทธศาสนสุภาษิตเรื่อง สุสุสฺสํ ลภเต ปญฺญํ- ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา ประวัติ พุทธสาวกพุทธสาวิกาเรื่อง พระเชมาเถรี การบริหารจัดการและเจริญปัญญาเรื่อง พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

1.7 ด้านการฝึกตน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ไตรสิกขา กรรมฐาน 2

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง บุญนิमितของมัชฌิมาปฏิบัติ มีความเหมาะสมมากที่สุด และที่มีความเหมาะสมมากคือ ชาดก เรื่อง ราโชวาทชาดก

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง มรรคมีองค์ 8 บุญกิริยาวัตถุ 10 พุทธศาสนสุภาษิตเรื่อง อุตตา หเว ชิตํ เสยฺโย-ชนะตนนั้นแล ดีกว่า

1.8 ด้านการเห็นคุณค่าชีวิต

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง สุข 2 (กายิก, เจตสิก) และคิหิสุข (กามโมคีสสุข 4)

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง สุข 2 (สามิส, นิรามิส)

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง อุตถะ 3

1.9 ด้านความเป็นอิสระไม่ยึดติด

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ไตรสิกขา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ไตรลักษณ์ มรรคมีองค์ 8

2. วิธีการจัดการเรียนการสอน ที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ที่ผ่านเกณฑ์การประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา มีดังนี้

2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์

ด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ เข้าใจความหมาย ความสำคัญของค่านิยมทางพุทธศาสนา และมีความเข้าใจที่จะนำความรู้สู่การปฏิบัติตามค่านิยมทางพระพุทธศาสนาได้

ด้านจิตพิสัย ได้แก่ เห็นคุณค่าและความสำคัญของค่านิยมทางพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดผลดีต่อชีวิตและนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ด้านทักษะพิสัย ได้แก่ ปฏิบัติตนตามค่านิยมทางพุทธศาสนา สามารถนำค่านิยมทางพุทธศาสนามาแก้ปัญหาได้ สามารถนำค่านิยมทางพุทธศาสนามาแก้ปัญหาได้ และเผยแพร่ค่านิยมทางพุทธศาสนาให้แก่ผู้อื่นเข้าใจได้

2.2 การสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน ได้แก่ สถานที่สอนมีความสะอาดและสงบ สถานที่สอนมีสิ่งโน้มน้าวจิตใจให้เกิดค่านิยมทางพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป ป้ายคติธรรม รูปภาพการกระทำที่เป็นแบบอย่างอันดี สถานที่สอนมีพื้นที่เอื้อต่อการฝึกปฏิบัติ และปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

เนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่จัดอยู่ในกลุ่มศาสนพิธี

ก. กิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่ สาธิตและฝึกนักเรียนปฏิบัติศาสนพิธี แสดงละครหรือบทบาทสมมติเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนพิธี จัดกิจกรรมสืบสอบ ค้นคว้า ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนพิธี ครูอธิบายประกอบการตั้งคำถามให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนพิธี และอภิปรายประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติศาสนพิธี

ข. กิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ จัดโครงการกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน และชุมชน จัดป้ายนิเทศหรือนิทรรศการเผยแพร่การปฏิบัติศาสนพิธีในวันสำคัญทางศาสนา และนักเรียนจัดทำบันทึกการปฏิบัติตนในการประกอบศาสนพิธี

เนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่จัดอยู่ในกลุ่มศาสนบุคคล

ก. กิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่ แสดงละครหรือบทบาทสมมติเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาในแต่ละบทเรียน ค้นคว้าและอภิปรายประวัติ ผลงานของบุคคลตัวอย่าง สนทนาซักถามเพื่อเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง และให้นักเรียนยกตัวอย่างบุคคลหรือการกระทำที่แสดงว่าปฏิบัติตามค่านิยมทางพุทธศาสนา

ข. กิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ ให้นักเรียนจัดทำสมุดภาพประวัติและผลงานของบุคคลตัวอย่างที่มีค่านิยมสอดคล้องกับบทเรียน ให้นักเรียนสัมภาษณ์พระสงฆ์หรือบุคคลตัวอย่างเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต จัดป้ายนิเทศหรือนิทรรศการ แสดงประวัติ ผลงานของบุคคลตัวอย่าง และเขียนเรียงความในหัวเรื่องบุคคลที่นักเรียนยกย่อง และแนวทางการนำคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่างมาปฏิบัติในชีวิตจริง

เนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่จัดอยู่ในกลุ่มศาสนธรรม

ก. กิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่ อธิบายประกอบการตั้งคำถามเพื่อเชื่อมโยงหลักธรรมสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ใช้กรณีตัวอย่างให้นักเรียนอภิปรายสภาพ ปัญหา และเสนอวิธีแก้ปัญหาด้านจริยธรรมและค่านิยมของบุคคล ฝึกปฏิบัติสมาธิแล้วสรุปคุณค่าที่ได้จากการปฏิบัติ ศึกษาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา หรือเลือกเรื่องที่สนใจ เช่น ชาดก โดยเน้นคุณค่าและการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สร้างสถานการณ์จำลองให้นักเรียนตัดสินใจและแสดงค่านิยมของตนเอง แสดงละครหรือบทบาทสมมติเกี่ยวกับการปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นักเรียนเล่าประสบการณ์ที่ได้พบทั้งในเชิงบวกและลบแล้วร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่แนวทางปฏิบัติในชีวิตจริง จัดกิจกรรมการสอนด้วยวิธี Storyline และจัดอภิปรายถึงคุณค่าและการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตจริง

ข. กิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ จัดทัศนศึกษานอกสถานที่ จัดให้นักเรียนเข้าค่ายคุณธรรม จัดการแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ นิมนต์พระสงฆ์มาบรรยายธรรมะ จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่โรงเรียนและชุมชน จัดป้ายนิเทศหรือนิทรรศการเผยแพร่ความรู้อย่างต่อเนื่อง จัดกิจกรรมพานักเรียนไปเยี่ยมและช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติผู้ด้อยโอกาส ให้นักเรียนศึกษาปัญหาสังคมแล้วเสนอแนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้แก้ปัญหา ร่วมกับโรงเรียนและชุมชน เขียนเรียงความในหัวเรื่องคุณค่าและแนวทางการปฏิบัติหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จัดให้นักเรียนศึกษาเรียนรู้ค่านิยมทางพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เสนอความคิดเห็น จัดทำเป็นรายงานเสนอเป็นผลงาน

นักเรียนร่วมกับพระสงฆ์หรือภุมิปัญญาท้องถิ่นจัดทำเอกสารหรือนิทานที่เสริมสร้างค่านิยมทางพุทธศาสนาให้แก่โรงเรียนและชุมชน จัดให้นักเรียนอ่านหนังสือเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างค่านิยมทางพุทธศาสนา นักเรียนจัดทำบันทึกการปฏิบัติตนในด้านค่านิยมและจริยธรรมแล้วเสนอแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองภายใต้คำแนะนำของครู ให้นักเรียนจัดทำสมุดภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตหรือการกระทำที่เป็นแนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มอบประกาศนียบัตรแก่นักเรียนที่มีความประพฤติดีบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

2.4 สื่อการเรียนการสอน

หลักการ ได้แก่ พิจารณาสื่อที่กระตุ้นให้ใช้ความคิด พิจารณาสื่อที่เร้าความสนใจไปสู่การปฏิบัติ พิจารณาสื่อที่สร้างความเข้าใจในสิ่งที่เป็นามธรรมได้ง่ายขึ้น

การใช้สื่อการเรียนการสอน ได้แก่ ของจริง ใบความรู้ ใบงาน ชุดการสอน พระไตรปิฎก หนังสืออ่านเพิ่มเติม รูปภาพหรือภาพโปสเตอร์ พจนานุกรมทางพระพุทธศาสนา นิทานชาดกหรือนิทานที่แฝงคติธรรม ชาวจากหนังสือพิมพ์ วารสาร และสิ่งพิมพ์อื่นๆ สไลด์ วีดิทัศน์ ซีดี-รอม เทปบรรยายธรรม-เทปเพลงธรรมะ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตของสถาบันการศึกษาของสงฆ์ และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น วัด ศูนย์พระพุทธศาสนา และวิทยาการที่เป็นพระสงฆ์

2.5 การวัดและประเมินผล

หลักการ ได้แก่ เน้นการนำมาใช้ในชีวิตจริง ให้มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และเน้นพฤติกรรมของนักเรียนที่พัฒนาไปในเชิงบวก

วิธีการ

- ก. เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล ได้แก่ สังคมมิติ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบวัดเจตคติ แบบสร้างสถานการณ์จำลอง แบบสังเกตและบันทึกพฤติกรรม และแฟ้มสะสมงาน
- ข. ผู้มีส่วนร่วมในการประเมินผลนอกจากครูผู้สอน ได้แก่ นักเรียน เพื่อนนักเรียน และผู้ปกครอง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่พบมีประเด็นที่นำมาอภิปรายดังนี้

1. เนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

1.1 ด้านการให้ทาน

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง อนาคตภินทิกะ นางวิสาขา การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร-สิ่งของที่ควรถวายและสิ่งของต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายสังฆทาน-เครื่องสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม-เครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน-การทอดผ้าป่า และข้อปฏิบัติในวันเสด็จพระ-การถวายข้าวพระพุทธ-การถวายไทยธรรม-การกรวดน้ำ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 เป็นเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะอนาคตภินทิกะ และนางวิสาขา เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะในด้านการให้ทาน การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร-สิ่งของที่ควรถวาย-และสิ่งของต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายสังฆทาน-เครื่องสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม-เครื่องไทยธรรม การทอดกฐิน-การทอดผ้าป่า นั้นก็จัดเป็นศาสนพิธีประเภททานพิธี การกรวดน้ำ จัดเป็นการทำบุญที่เรียกว่า บัตติทานมัย คือ ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น ข้อปฏิบัติในวันเสด็จพระ-การถวายข้าวพระพุทธ-การถวายเครื่องไทยธรรม-การกรวดน้ำ จัดเป็นศาสนพิธีประเภทบุญพิธีซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้เพื่อบำรุงพระศาสนา

นอกจากนี้จากผลการวิจัยพบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนามีความเห็นว่างานพุทธศาสนสุภาสิต สุโข ปุณฺณสุส อุจฺจโย-การสังสมบุญยอมนำสุขมาให้ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ 10 ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นเนื้อหาที่มีความเหมาะสมมาก ทั้งนี้เพราะการให้ทานเป็นการทำบุญวิธีหนึ่ง ดังที่พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] กล่าวไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งทานเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำบุญ เรามักกล่าวกันว่าบุญคือการถวายสิ่งของ ความหมายของบุญจึงแคบลงไปเหลือเพียงทานอย่างเดียวจนลืมนึกไปว่ามีการทำบุญอีกหลายอย่าง เช่น อปเจยมนมัย-ทำบุญด้วยการเคารพอ่อนน้อม ไวยาวัจจมัย-การช่วยเหลือรับใช้บริการ บัตติทานมัย-ทำบุญด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในบุญ บัตตานุโมทนามัย-ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของ

ผู้อื่น ธรรมัสสวณมัย-ทำบุญด้วยการฟังธรรม ธรรมเทศนามัย-ทำบุญด้วยการสั่งสอนแสดงธรรม วิทยุชุกัมม-ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง ทำด้วยความถูกต้อง (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2542: 24)

1.2 ด้านความเมตตากรุณา

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 เป็นเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะการสวดมนต์แปลและแผ่เมตตาเป็นการตั้งจิตปรารถนาดีต่อผู้อื่น ยังจิตให้ปราศจากความพยาบาทความเบียดเบียน

1.3 ด้านความสันโดษ

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง พระมหากัสสปะ มิตตวินทุกชาดก และ สุวัณณหังสชาดก ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 เป็นเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้ตามประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกานั้น พระมหากัสสปะ ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ปฏิบัติมกน้อยสันโดษในอรรถ 3 คือ ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เทียบบิณฑบาตเป็นวัตร อยู่ป่าเป็นวัตร (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2536: 43) สำหรับ มิตตวินทุกชาดก และสุวัณณหังสชาดกนั้นเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ทรงยกมาสั่งสอนพุทธบริษัทไม่ให้เกิดความโลภ (พระมหาบุญณะ ชาตเมโธ, 2542: 197-213)

1.4 ด้านความไม่ประมาท

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง พุทธประวัติตอนทเวททูต 4 อภินทปัจจเวกขณะ 5 ไตรลักษณ์ และพุทธศาสนสุภาษิต ปมาโท มจฺจุโน ปทํ-ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 3 เป็นเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะพุทธประวัติตอนทเวททูต 4 เป็นตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ แล้วเกิดความเบื่อหน่ายรู้เท่าทันความจริงแห่งชีวิตว่าความแก่ ความเจ็บ ความตายย่อมเกิดขึ้นแก่มนุษย์ทุกคน ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ หนทางเดียวที่จะบรรเทาความมัวเมาความประมาทในชีวิตได้ คือ การบรรพชาถือสมณะเพศ สำหรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อภินทปัจจเวกขณะ 5 และไตรลักษณ์ นั้นพระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] ได้จัดธรรมะทั้ง 2 ข้อนี้ไว้ในหมวดธรรมตามลำดับดังนี้ อภินทปัจจเวกขณะ 5 จัดอยู่ในธรรมเพื่อพิจารณาเตือนสติมิให้ประมาท ไตรลักษณ์จัดอยู่ในธรรมอันเป็นธรรมดาหรือกฎธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2545: 19-20) ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาว่าทุกสิ่งทุก

อย่างต้องประสบกับความจริงอันเป็นสภาวะธรรมแล้วจึงเกิดความไม่ประมาท สำหรับ
 อุตตนา โจทยุตตานัน-จงเตือนตนด้วยตน เป็นพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวข้องกับการเตือนสติของ
 ตนเองให้รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เมื่อเตือนตนเองได้แล้วชีวิตก็ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
 และ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ-ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย เป็นพุทธศาสนสุภาษิตที่มุ่งสอนให้
 มนุษย์ดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท

1.5 ด้านการฟังตน

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง พุทธศาสนสุภาษิต อุตตนา โจทยุตตานัน-จงเตือน
 ตนด้วยตน และมงคล 38 เรื่อง มีศิลปวิทยา ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 3 เป็นเนื้อหาที่
 ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมาก ทั้งนี้เพราะเนื้อหาดังกล่าวเป็นส่วน
 หนึ่งของหลักสูตรที่เรียกว่า นาถกรณธรรม 10 ซึ่งหมายถึง ธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตน
 โดยพุทธศาสนสุภาษิต อุตตนา โจทยุตตานัน-จงเตือนตนด้วยตน จัดอยู่ในหลักสูตรข้อสดีคือ
 ความระลึกได้ ส่วนมงคล 38 เรื่องมีศิลปวิทยา จัดอยู่ในหลักสูตรข้อพหุสัจจะคือ การได้ศึกษา
 เล่าเรียนมาก และข้อปัญญาคือ ความรอบรู้

1.6 ด้านการใช้ปัญญา

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง พระสารีบุตร พระเขมาเถรี โภสล 3 ปัญญา 3
 พุทธศาสนสุภาษิต นิสมม กรณํ เสยฺโย-ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่า
 เทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษและทางออก วิธีคิดแบบอุปายปลุกเร้าคุณธรรม วิธีคิดแบบอรรถธรรม
 สัมพันธ์ วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 เป็น
 เนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะเนื้อหา
 ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตทั้งสิ้นโดย โภสล 3 เป็นความรอบรู้ว่าสิ่งใด
 เป็นเหตุแห่งความเจริญ สิ่งใดเป็นเหตุแห่งความเสื่อม และวิธีแก้ไขความเสื่อม สร้างความเจริญ
 ปัญญา 3 เป็นทางที่ทำให้เกิดปัญญา ได้แก่ ปัญญาเกิดจากการฟัง การคิด การปฏิบัติ ซึ่งมีเรื่อง
 ของการคิดพิจารณาหาเหตุผลรวมอยู่ด้วย พุทธศาสนสุภาษิต นิสมม กรณํ เสยฺโย-ใคร่ครวญ
 ก่อนแล้วจึงทำ เป็นพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาคิดใคร่ครวญก่อนทำ ก่อนพูด
 เพื่อป้องกันมิให้เกิดผลเสียหายต่อตนเองและผู้อื่นในภายหลัง พระสารีบุตร และพระเขมาเถรี
 เป็นพุทธสาวกพุทธสาวิกาที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะในทางมีปัญญา
 มาก อีกทั้งวิถีชีวิตของท่านทั้งสอง ยังเป็นแบบอย่างของการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลจนค้นพบ
 ความจริงแห่งชีวิตแล้วตั้งใจปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากความโลภ โกรธ หลง สำหรับวิธีคิดแบบ
 อรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดทาง

พระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้ความคิดพิจารณาให้ถูกวิธี การรู้จักคิด การคิดเป็น (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2545: 69)

นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนามีความเห็นว่างานพุทธศาสนาสุภาสิต สุตสุลล ลภเต ปญญ-ผู้ฟังด้วยดียอมได้ปัญญา ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นเนื้อหาที่มีความเหมาะสมมาก เพราะพุทธศาสนาสุภาสิตดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรมที่เรียกว่า ปัญญา 3 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าพุทธศาสนาสุภาสิตบทนี้เป็นเพียงการรับรู้ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อให้เกิดความรอบรู้เท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นการคิด การใช้ปัญญาค้นหาเหตุผล ที่จะทำให้ความรู้นั้นเป็นความรู้ที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ ดังพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช [เจริญ สุวฑฺฒโน] ว่า ความรู้อันเป็นสิ่งที่เรียกว่า ปัญญาของมนุษย์นั้นพัฒนาได้โดยผ่านสิ่งที่เรียกว่า อายตนะ ได้แก่ ตาได้รับรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้รับกลิ่น ลิ้นได้รับรส กายได้สัมผัสกับสิ่งถูกต้องกาย ใจได้รับรู้เรื่องหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจ การรับรู้ทางอายตนะนี้ยังไม่เรียกว่าปัญญาเพราะเป็นความรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต การรับรู้เหล่านั้นจะเป็นปัญญาได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีการคิด หรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช [เจริญ สุวฑฺฒโน], 2532: 142-145) แต่การรับข้อมูลโดยการฟัง การอ่านนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญเพราะจะเป็นฐานข้อมูลของมนุษย์สำหรับพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่างๆ ต่อไป

1.7 ด้านการฝึกตน

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง ไตรสิกขา บุญนิมิตของมัจฉิมาปฏิบัติ มรรคมีองค์ 8 บุญกิริยาวัตถุ 10 และพุทธศาสนาสุภาสิต อตฺตา หเว ชิตฺติ เสยฺโย-ขณะตนนั้นแลดีกว่า ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 เป็นเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่าเนื้อหามีความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะไตรสิกขาเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักการของการฝึกฝนพัฒนาตน ดังที่ พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] กล่าวว่า ไตรสิกขามี 3 ข้อ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นศัพท์สำหรับเรียกเป็นหมวดธรรม แต่ถ้าเรียกเป็นด้วยการฝึกฝนเป็นสิกขาต้องเรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2530: 29-30) ซึ่งสอดคล้องกับ บุญกิริยาวัตถุ 10 ดังที่พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] กล่าวว่า บุญกิริยาวัตถุ 10 (ทาน ศีล ภาวนา) นั้นเป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้ามุ่งสอนสำหรับคฤหัสถ์ที่ยังมีชีวิตชีวิตเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกมากกว่าพระสงฆ์ ดังนั้นจากไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นสำหรับสอนพระสงฆ์จึงเปลี่ยนเป็นถ้อยคำใหม่ให้เหมาะสมสำหรับคฤหัสถ์เป็น "ทาน ศีล ภาวนา" โดยที่ทานและศีลเป็นเรื่องของภายนอกมีสองข้อ ภาวนาเป็นเรื่องของจิตใจมีข้อเดียว ซึ่งต่างจากพระสงฆ์ที่ไตรสิกขามีปัจจัยภายนอกข้อเดียวคือ ศีล ปัจจัยภายในสองข้อคือ

สมาธิและปัญญา (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2530: 31-32) บุพนิมิตของมัจฉิมาปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องบ่งบอกถึงชีวิตที่ดั่งงาม หรือชีวิตแห่งการศึกษาเรียนรู้ เป็นส่วนขยายของ มรรคหรือไตรสิกขา ที่เข้ามาเชื่อมต่อเพื่อรับหรือดึงคนเข้าสู่กระบวนการฝึกฝนพัฒนาตน โดยเป็น ทั้งตัวชักนำเข้าสู่ไตรสิกขา เป็นตัวเร่ง และคอยเสริมให้การศึกษาของไตรสิกขาเดินหน้าไปด้วยดี (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2544: 365) มรรคมืดองค์ 8 เป็นธรรมะที่ประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับไตรสิกขา โดยไตรสิกขาเป็นธรรมะที่พัฒนามนุษย์ให้ดำเนินไปในทางที่ดั่งงามถูกต้อง ทำให้มีชีวิตชีวิตที่ดั่งงามที่เรียกว่า มรรค (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2544: 346) สำหรับ อตตาทน หเว ชิตี เสยโย-ชนะตนนั้นแลดีกว่า เป็นพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของตนเองและมีความหมายเกี่ยวกับการฝึกอบรมตนเองให้เอาชนะความโลภ ความโกรธ ความหลง (คณาจารย์ แห่งโรงพิมพ์เสียงเชียง, 2535: 1) ซึ่งหลักธรรมสำหรับฝึกตนให้เอาชนะตนเอง ได้แก่ การให้ทาน เพื่อเอาชนะความโลภ ความเมตตากรุณาเพื่อเอาชนะความโกรธ การใช้ปัญญาเพื่อเอาชนะความหลง ตามลำดับ สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญกิริยาวัตถุ 10 (ทาน ศีล ภาวนา)

นอกจากนี้จากผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กรรณฐาน 2 และราโชวาทชาดก ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เป็นเนื้อหาที่มีความเหมาะสมมาก ทั้งนี้เพราะการฝึกตนนั้นครอบคลุมทั้งด้านความประพฤติ การอยู่ร่วมกันในสังคม จิตใจ และปัญญา (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2527: 196) ซึ่ง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กรรณฐาน 2 เป็นวิธีฝึกอบรมจิตและปัญญา เพียง 2 ด้าน ไม่ได้ ครอบคลุมถึงการฝึกอบรมตนด้านความประพฤติและการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่วนราโชวาทชาดก เป็นเรื่องราวที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่มุ่งสอนพุทธบริษัทให้เอาชนะคนโกรธ คนไม่ดี คน ตระหนี่ คนพูดเท็จด้วยความไม่โกรธ ความดี การให้ การพูดคำจริง ซึ่งเป็นการฝึกฝนพัฒนา ตนในด้านความประพฤติ การอยู่ร่วมกันสังคม และสมาธิ ไม่ได้ครอบคลุมการฝึกอบรมตนด้าน ปัญญา

1.8 ด้านการเห็นคุณค่าชีวิต

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง สุข 2 (กายิก, เจตสิก) สุข 2 (สามิส, นิรามิส) และอตตะ 3 ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 และ 3 เป็นเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา เห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะการเห็นคุณค่าชีวิตคือ การเห็นว่าการเกิดมาเป็น มนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ยากและมีค่าโดยกำเนิด ดังนั้นมนุษย์ควรประพฤติธรรม สร้างความดีงาม อัน จะส่งผลให้เกิดความสุข ซึ่งความสุขของมนุษย์นั้นควรเกิดจากจิตใจภายในมากกว่าความสุขอัน

เกิดจากลาภ ยศ สรรเสริญ ความมั่งมี และความสุขอันเกิดจากคุณงามความดีจะส่งเสริมให้มนุษย์มีความศรัทธาและมั่นใจในคุณค่าชีวิตของตนเอง สอดคล้องกับ เจตสิกสุขในสุข 2 ที่หมายถึง ความสุขทางใจ นิรามิสสุขในสุข 2 ที่หมายถึง สุขอันเกิดจากการไม่อิงอาภิส สุขที่ไม่ต้องอาศัยเหยื่อล่อ (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2545: 76) และ สัมปรายกัตถะในอรรถ 3 ที่หมายถึงประโยชน์เบื้องต้น เป็นความสุขที่เกิดจากการได้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยคุณธรรมความดี (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2537: 60)

สำหรับคิหิสุข (กามโกคิสุข 4) ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่าป็นเนื้อหาที่มีความเหมาะสมมาก ทั้งนี้เพราะคิหิสุข (กามโกคิสุข 4) กล่าวถึงสุขที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกมากกว่าความสุขอันเกิดจากจิตใจภายในซึ่ง ได้แก่ อตถิสุข-สุขเกิดจากความมีทรัพย์ โภคสุข-สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ อนณสุข-สุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และอนวัชชสุข-สุขเกิดจากการประพฤติไม่มีโทษ ไม่บกพร่องเสียหายทั้งทางกาย วาจา และใจ (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2545: 146-147)

1.9 ด้านความเป็นอิสระไม่ยึดติด

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาเรื่อง ไตรลักษณ์ ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นเนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] (2527: 197) ว่าความไม่ยึดติดถ้อยมั่นในสิ่งต่างๆ สอดคล้องกับไตรลักษณ์ ความรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย

นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนามีความเห็นว่าการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ไตรสิกขา และมรรคมีองค์ 8 ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ 3 มีความเหมาะสมมาก ทั้งนี้เพราะไตรสิกขา และมรรคมีองค์ 8 ต่างก็มีปัญญาเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง และปัญญานี้จะเป็นสิ่งที่นำพามนุษย์ให้พ้นจากอำนาจัดตนหาความยึดมั่นถ้อยมั่นสามารถดำเนินชีวิตได้ตามทางแห่งเหตุผลได้ ดังที่ พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] กล่าวถึงความ เป็นอิสระเสรีว่า “ฉันรู้ว่าควรทำอะไร ก็ทำได้ เราเป็นอิสระตามเหตุผล เราดำเนินชีวิตตามเหตุผลได้ ปัญญาจะบอกว่าสิ่งนี้ดีงามทำตามได้ ไม่ใช่ทำไปตามความต้องการของตนเองแล้วบอกว่าอิสระเสรี อยากจะทำอะไรก็ทำอย่างนั้น อันนี้เป็นสิ่งที่เรียกว่า เสรีทาส คือ เป็นทาสของกิเลส” (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2527: 197-198)

2. วิธีการจัดการเรียนการสอน ที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา ค่านิยมทางพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่าการกำหนดวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ เข้าใจความหมายความสำคัญของค่านิยมทางพุทธศาสนา มีความเข้าใจที่จะนำความรู้สู่การ ปฏิบัติตามค่านิยมทางพุทธศาสนาได้ ด้านจิตพิสัย ได้แก่ เห็นคุณค่าและความสำคัญของ ค่านิยมทางพุทธศาสนาที่จะทำให้เกิดผลดีต่อชีวิตและนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้าน ทักษะพิสัยได้แก่ ปฏิบัติตนตามค่านิยมทางพุทธศาสนา สามารถค่านิยมทางพุทธศาสนา มา แก้ปัญหาได้ เผยแพร่ค่านิยมทางพุทธศาสนาให้แก่ผู้อื่นเข้าใจได้ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีเหมาะสมมาก สอดคล้องกับ วลัย พานิช (2545: 66) ที่กล่าวว่า การพัฒนานักเรียนในการเรียนการสอน พระพุทธศาสนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจแล้วยังต้องมีการพัฒนาให้นักเรียนเกิดเจตคติ ตลอดจน ทักษะในการคิดวิเคราะห์และการปฏิบัติ ซึ่งการพัฒนาทั้ง 3 องค์ประกอบนี้จะต้องพัฒนาไปพร้อม กันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่กำหนด คือ การเป็นพุทธศาสนิกชนที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม และ สอดคล้องกับงานวิจัยของกนกพร โพธิผลละ (2529: 90) ที่ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคัมศึกษา เกี่ยวกับการเรียนการสอนสังคัมศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า ครูสังคัมศึกษาเห็นว่าควรกำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการให้ความรู้ความเข้าใจ การนำความรู้ไป ปฏิบัติจริง และการพัฒนาทัศนคติที่พึงประสงค์

2.2 การสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่าการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน ได้แก่ สถานที่สอนมี ความสะอาดและสงบ สถานที่สอนมีสิ่งโน้มน้าวจิตใจให้เกิดค่านิยมทางพุทธศาสนาเช่น พระพุทธรูป ป้ายคติธรรม รูปภาพการกระทำที่เป็นแบบอย่างอันดี สถานที่สอนมีพื้นที่เอื้อต่อ การฝึกปฏิบัติ ปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์ เป็นการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน ที่ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีเหมาะสมมาก สอดคล้องกับแนวคิดของ ก่องแก้ว เจริญอักษร (2522: 46-47) ที่กล่าวว่า การจัดบรรยากาศและ สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่ดีประกอบด้วย การมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เคารพกราบไหว้ บริเวณ โรงเรียนมีความสะอาด มีป้ายคติธรรม คำขวัญทางศาสนา และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ที่ ดีงามของครูอาจารย์ นอกจากนี้ วลัย พานิช (2545: 66) ยังมีแนวคิดสนับสนุนว่า บรรยากาศที่

เอื้อต่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาทั้งบรรยากาศทางกายภาพและบรรยากาศทางจิตใจ โดยบรรยากาศทางกายภาพควรเป็นสถานที่ที่สะอาด สงบ ใกล้ชิดธรรมชาติ มีพื้นที่ว่างให้นักเรียนได้เคลื่อนไหวทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนบรรยากาศทางจิตใจคือ ความเป็นกันเองของครู ไม่เคร่งเครียด นักเรียนมีอิสระ ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างศรัทธาให้นักเรียน ดังที่กรมวิชาการ (2539: 16) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนเกิดขึ้นได้ทั้งระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนด้วยกัน โดยครูผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น อภิปราย ชักถาม ร่วมกิจกรรมแสดงความสามารถ ซึ่งจะทำให้เกิดบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และเกิดปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน อันจะช่วยสร้างทัศนคติที่ดีต่อการเรียนยิ่งขึ้น

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่ การสาธิต และฝึกปฏิบัติ การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ การอภิปราย การสร้างสถานการณ์จำลอง การใช้กรณีตัวอย่าง การสนทนาซักถาม การให้ยกตัวอย่าง การศึกษาค้นคว้าและจัดทำเป็นรายงาน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเห็นว่า มีความเหมาะสมมาก ซึ่งนับว่ากิจกรรมดังกล่าวมีความหลากหลาย เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเน้นการเชื่อมโยงเข้าสู่การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับ อัมไพสุจริตกุล (2538: 25-28) ที่กล่าวว่า การศึกษาจากกรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติ การแสดงละคร การเล่านิทาน และการใช้เพลงและเกมประกอบในกิจกรรมการเรียนการสอนจะทำให้กระบวนการเรียนการสอนมีชีวิตชีวา ก่อให้เกิดมโนธรรมแก่ผู้เรียน และส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์และทักษะการคิดต่างๆ นอกจากนี้กรมวิชาการ (2545: 213) ได้กล่าวสนับสนุนว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการถกเถียงข้อขัดแย้งกันอย่างมีเหตุผล และช่วยกันแก้ปัญหา

สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนเสริมหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า การจัดโครงการกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน การให้นักเรียนสัมผัสพระสงฆ์ หรือบุคคลตัวอย่างเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต และจัดให้นักเรียนเข้าค่ายคุณธรรม เป็นกิจกรรมสอนเสริมหลักสูตรที่ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด ส่วนการจัดป้ายนิเทศหรือนิทรรศการ การจัดทำบันทึกการปฏิบัติตน การจัดทำสมุดภาพประวัติหรือการกระทำที่เป็นแบบอย่างอันดี การเขียนเรียงความ เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเห็นว่ามีความเหมาะสมมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เชี่ยวชาญด้าน

หลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้วัด ครอบครัว และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา สอดคล้องกับ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544: 23-27) และบัญชา อึ้งสกุล (2545: 72-79) ที่กล่าวว่า การเสริมสร้างจริยธรรมและค่านิยมนั้นควรประสานสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อเชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงต่อไป

นอกจากนี้จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ความศรัทธาและความสนใจในการศึกษาและการสอนพระพุทธศาสนา เป็นปัจจัยที่ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จเป็นอันดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะความศรัทธาและความสนใจในการศึกษาและการสอนพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่สำคัญ อันจะช่วยส่งเสริมปัจจัยในด้านอื่นๆ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและปรากฏการณ์ทางสังคมที่จะเชื่อมโยงเข้าสู่การพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน วิถีปฏิบัติของครู ความเป็นกัลยาณมิตร ความสามารถในการสืบค้นข้อมูลจากพระไตรปิฎกและแหล่งข้อมูลอื่นๆ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นใจในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาให้ประสบผลสำเร็จ

2.4 สื่อการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่า หลักการใช้สื่อที่ควรเน้นการพิจารณาสื่อที่สร้างความเข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดจากเนื้อหาที่เป็นนามธรรม จึงทำให้การพิจารณาสื่อที่สร้างความเข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ง่ายขึ้นมีความสำคัญต่อการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ดังที่ วลัย พานิช (2545: 67) กล่าวว่า การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนาควรแสดงให้เห็นให้นักเรียนได้เข้าใจ และรับรู้ถึงแก่นสาระ มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม สื่อการเรียนการสอนจะช่วยให้นักเรียนให้เข้าใจสิ่งที่เป็นรูปธรรม

สำหรับสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาพบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาสามารถเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนได้หลายประเภท โดยนิทานชาดกหรือนิทานที่แฝงคติธรรม ชาวจากหนังสือพิมพ์ วารสารหรือสิ่งพิมพ์อื่นๆ แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น วัด ศูนย์พระพุทธศาสนา และวิทยากรที่เป็นพระสงฆ์ เป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสื่อการเรียนรู้ในท้องถิ่น สื่อการเรียนรู้ที่เสนอแบบอย่างอันดี และสื่อการเรียนรู้ที่เป็นกรณีตัวอย่างให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ ในส่วนของสื่อการเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น วัด ศูนย์พระพุทธศาสนา และวิทยาการที่เป็นพระสงฆ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพากร ศิริจันทร์ (2540: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาแนวโน้มของหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า ผลการวิจัยพบว่า มีการใช้สื่อการสอนที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น วัด ศูนย์พระพุทธศาสนา เป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมเพราะนอกจากจะเป็นแหล่งวิทยาการที่ดีแล้วยังเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา สำหรับพระสงฆ์นั้นเป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งมีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาสาระและศาสนพิธีโดยตรง ครูผู้สอนอาจนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากรบรรยายธรรมะ ตลอดจนเป็นผู้นำและฝึกนักเรียนบริหารจัดการและเจริญปัญญา ปฏิบัติศาสนพิธีในโอกาสต่างๆ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาบรรลุจุดมุ่งหมายยิ่งขึ้น

ส่วนสื่อการเรียนรู้ที่เสนอแบบอย่างอันดี ได้แก่ นิทานชาดก หรือนิทานที่แฝงคติธรรมนั้นผู้วิจัยเห็นว่า เป็นสื่อที่เสริมสร้างความศรัทธาและเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ให้แก่ผู้เรียนโดยผ่านตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง สอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2545: 216) ที่กล่าวว่า การส่งเสริมให้นักเรียนเลือกเรื่องจากชาดกและเรื่องน่ารู้จะช่วยสร้างลักษณะนิสัยและเป็นคนมีความคิดสร้างสรรค์

สำหรับข่าวจากหนังสือพิมพ์ วารสารและสิ่งพิมพ์อื่นๆ นั้นเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เป็นกรณีตัวอย่างให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ นอกจากนี้ยังทำให้นักเรียนเกิดความตระหนักว่าวิชาความรู้ที่เรียนอยู่มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ นุปผา นวลละออ (2526: บทคัดย่อ) สุนิตตา สถิตยวรกุล (2528: บทคัดย่อ) และกนกพร โทธิมลละ (2529: 90-92) ที่พบว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่าสื่อมวลชนมีความเหมาะสมในการพัฒนาค่านิยม และจริยธรรมให้แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา

2.5 การวัดและประเมินผล

ผลการวิจัยพบว่า หลักการวัดและประเมินผลควรเน้นการให้นักเรียนนำมาใช้ใน ชีวิตจริง สำหรับวิธีการวัดและประเมินผลนั้นพบว่า ครูผู้สอนควรวัดและประเมินผลโดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง เพื่อนนักเรียน และตัวนักเรียนเองมีส่วนร่วม ในการประเมินผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพากร ศิริจันทร์ (2540: บทคัดย่อ) ที่พบว่า

การวัดผลควรเน้นความสำคัญของการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยใช้วิธีการ และเครื่องมือที่หลากหลาย นอกจากนี้พันธ ัสนาคินทร์ (2523: 125) ยังได้กล่าวสนับสนุนว่า การสอนจริยธรรมและค่านิยมควรพึงถึงการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เราต้องการคือการปฏิบัติตามจริยธรรมและค่านิยมนั้นๆ มากกว่าความสามารถที่จะจดจำเนื้อหาหรือกฎเกณฑ์

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ครูผู้สอนจะต้องมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งจะส่งผลต่อการเห็นความสำคัญของการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาให้แก่ผู้เรียน
2. ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพื่อที่จะเชื่อมโยงเข้าสู่การพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา
3. ในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรเน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เพื่อให้การพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมั่นคง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของครูในการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา
2. ควรมีการทดลองใช้วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา
3. ควรมีการศึกษาการนำความรู้เรื่องค่านิยมทางพุทธศาสนาไปใช้ใน ชีวิตประจำวันของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา
4. ควรมีการศึกษารูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาให้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา